

JERZY SOJKA
Warszawa

KONKORDIA LEUENBERSKA JAKO WSPÓŁCZESNY KATECHIZM EKUMENICZNY?

40 lat temu, 16 marca 1973 roku, w niewielkiej miejscowości Leuneberg koło Bazylei został podpisany jeden z najważniejszych europejskich dokumentów ekumenicznych. Konkordia Leuenberska, czyli „Konkordia między Kościołami wyrosłymi na gruncie Reformacji w Europie”¹, bo o niej tu mowa, weszła w życie 1 października 1973 roku². Na jej podstawie europejskie Kościoły wywodzące się z Reformacji, a więc zaliczane do tradycji luterańskiej, reformowanej i unijnej, a także waldensi i husyci, zawarli wspólnotę kościelną, albo inaczej mówiąc, wspólnotę ołtarza i ambony. Jubileusz 40 lat istnienia tej wspólnoty między Kościołami ewangelickimi w Europie zbiega się w polskim Kościele ewangelicko-augsburskim z „Rokiem Katechizmów”, ogłoszonym przez Synod tego Kościoła w ramach przygotowań do jubileuszu 500 lat Reformacji, przypadającym w roku 2017.

Odnosząc się do tych dwóch wydarzeń powiązanych z rokiem 2013 niniejszy artykuł stawia sobie dwa pytania. Po pierwsze, czy ten istotny dokument ekumenicznego zbliżenia może być traktowany jako katechizm? Drugie zaś z pytań wynika z zadań, jakie postawiła sobie sama KL w zakresie praktycznego urzeczywistnienia założonej wraz z jej podpisaniem wspólnoty kościelnej: czy zatem wymienione w KL praktyczne aspekty funkcjonowania ugruntowanej nią wspólnoty są realizowane we współpracy Kościołów wyrosłych z Reformacji podejmowanej na przestrzeni 40 lat obowiązywania KL? Odpowiedź na te dwa

---

¹ Podstawą odwołań do tekstu Konkordii Leuenberskiej [dalej: KL] będzie tłumaczenie polskie tego dokumentu: *Konkordia leuenberska. Konkordia między Kościołami wyrosłymi na gruncie Reformacji w Europie zawarta 16 marca 1973 roku*, Bielsko-Biała 2002.

² K. KARSKI, *Historia tekstu*, w: *Konkordia leuenberska*, 3n; TENŻE, *Konkordia leuenberska*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 10 (wydanie elektroniczne), [Warszawa] 2003.

zasadnicze dla przedstawianych rozważań pytania poprzedzona zostanie krótkim omówieniem trzech istotnych zagadnień wstępnych, związanych z przyjętymi w niej rozwiązaniami dotyczącymi wspólnoty kościelnej oraz recepcji tego dokumentu z perspektywy Kościołów luterzańskich. Przedstawione zatem zostaną kolejno: kwestia XVI-wiecznych korzeni pojęcia „konkordii” jako elementu debaty na temat teologicznego konsensusu, scharakteryzowany zostanie model wspólnoty kościelnej przyjętej w KL, a także zanalizowany zostanie stosunek KL do dotychczasowych wyznań podpisujących ją Kościołów.

1. Konkordia w okresie Reformacji

Sięgając do XVI-wiecznych źródeł luterńskiej myśli teologicznej należy stwierdzić, że pojęcie „konkordii” kojarzy się zasadniczo z dwoma odmiennymi w swoich celach i założeniach dokumentami. Pierwszym z nich jest tzw. Konkordia wittenberska, czyli *Formula Concordiae Lutherj et Bucerj* z 1536 roku. Zasadniczym jej przedmiotem było nauczanie o Wieczerzy Pańskiej. Miała ona na celu uzgodnić treść nauczania o tym sakramencie między reformatorami wittenberskimi a południowoniemieckimi, z reformatorem Strasburga Martinem Bucerem na czele. Dokument ten miał w zamierzeniu przewyciężyć różnice dzielące Wittenbergę i ciężące ku Reformacji szwajcarskiej miasta południowoniemieckie, by możliwa była współpraca między nimi, także na polu politycznym. Obok omówienia zagadnienia Wieczerzy Pańskiej uzgodniono w niej także artykuły dotyczące Chrztu i absolucji³. Pojęcie „konkordii” budzi w kontekście luterńskiego dorobku wieku XVI skojarzenie dużo bardziej oczywiste niż Konkordia wittenberska. W 1577 roku zbiór luterzańskich ksiąg wyznaniowych zamknęła *Formula Concordiae*⁴. Miała ona przywrócić jedność w ramach obozu luterńskiego, rozrywanego sporami po śmierci doktrynalnymi po śmierci Marcina Lutra⁵.

Pierwsza z XVI-wiecznych konkordii miała przewyciężyć (ostatecznie nieskutecznie) podziały między Reformacją luterąską i szwajcarską, druga sce-

³ *Formula Concordiae Lutherj et Bucerj* (28. Mai 1536), w: *Martin Bucers Deutsche Schriften*, t. 6,1, red. R. Stupperich i in., Gütersloh 1988, 120–131.

⁴ *Formula Concordiae*, [dalej: FC], w *Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, Göttingen 1967 ⁶ [dalej: BLSK], 735–1100, (tłum. polskie: *Formuła zgody z 1577 roku*, przeł. J. Pośpiech, w: *Księgi Wyznaniowe Kościoła Luterńskiego*, Bielsko-Biała 2003, [dalej: KWKL], 387–528).

⁵ Zob.: W. Niemczyk, *Historia dogmatów*, przedruk wydania drugiego, Warszawa 1984, 250–252; B. Lohse, *Dogma und Bekenntnis in der Reformation: Von Luther bis zum Konkordienbuch*, w: *Handbuch der Dogmen- und Theologiegeschichte*, red. C. Andersen, A. M. Rotter, Göttingen 1998, 102–129.

mentować tylko tę pierwszą, a jednocześnie wyraźnie odgraniczała ją od Reformacji szwajcarskiej w nauce o Wierzy Pańskiej, chrystologii oraz nauczaniu o predestynacji. Pierwsza z nich starała się rozstrzygnąć tylko kwestie z perspektywy istniejącego podziału najważniejsze. Druga nie wprowadzała rozróżnienia na kwestie o różnej ważności, starając się dostarczyć jednoznacznego rozstrzygnięcia we wszystkich kwestiach spornych.

Do pojęcia „zgody”, „ugody” odwołuje się także dokument wypracowany przez polską XVI-wieczną Reformację. Chodzi o tzw. Zgodę sandomierską z 1570 roku między luteranami, reformowanymi i braćmi czeskimi⁶. Jej 400-lecie stało się okazją do zadeklarowania przez Kościoły ewangelicko-augsburski i ewangelicko-reformowany w Polsce wspólnoty ołtarza i ambony na trzy lata przed jej wprowadzeniem na płaszczyźnie europejskiej w Konkordii Leuenberskiej⁷.

2. Wspólnota kościelna w Konkordii Leuenberskiej

Tekst KL rozpoczyna się od wskazania tradycji, które reprezentują Kościoły wyrosłe z Reformacji, które zdecydowały się być sygnatariuszami dokumentu (KL 1). W kolejnych punktach zaś następuje zdefiniowanie rozumienia wspólnoty kościelnej, które pozwoliło tym Kościołom ją urzeczywistnić. Przyjęty w KL model jedności Kościoła także sięga swoimi korzeniami do dorobku teologicznego wieku XVI. Treść KL 2 odwołuje się bezpośrednio do kryteriów jedności Kościoła przedstawionych w art. VII Wyznania augsburskiego⁸. Zgodnie z nim, tym co wystarczy, *satis est*, do prawdziwej jedności Kościoła jest „zgodność w nauce Ewangelii [tekst niemiecki: zwiastowaniu Ewangelii] i udzielaniu sakramentów”. Jak słusznie komentuje to KL 2, te dwa kryteria zgodności co do nauczania/zwiastowania Ewangelii i udzielania sakramentów uznane zostały w okresie Reformacji „za konieczny i wystarczający warunek prawdziwej jedności Kościoła”.

Zdefiniowany powyżej model jedności stanowi punkt wyjścia dla kolejnych części KL. W części II KL daje wykład wspólnego rozumienia Ewangelii, następnie w części III wyjaśnia kwestię potępień doktrynalnych okresu Reformacji, by w końcu w części IV złożyć deklarację wspólnoty kościelnej, rozumianej jako

---

⁶ *Ugoda sandomierska*, w: *Akta synodów różnowierczych w Polsce*, t. 2, Warszawa 1972, 295–298.

⁷ *Jedność Ducha w spójni pokoju. Odezwa na 400-lecie Ugody sandomierskiej*. Warszawa, 14 kwietnia 1970, w: K. KARSKI, *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*, Warszawa 2007, 370–372.

⁸ Dalej CA.

wspólnota ołtarza i ambony, która obejmuje także wzajemne uznanie ordynacji i współsłużowanie duchownych (KL 33).

3. Konkordia Leuenberska a dotychczasowe wyznania wiary

Z perspektywy tożsamości luterńskiej istotnym zagadnieniem jest pytanie o relację między KL a dotychczasowymi wyznaniem wiary poszczególnych Kościołów-sygnatariuszy. Sama KL w części pierwszej określa się jako efekt procesu zbliżenia między Kościołami wyrosłymi z Reformacji, którego istotną częścią było uczenie się, jak „rozdzielić między fundamentalną treścią świadectwa reformacyjnych wyznań wiary a ich, historycznie uwarunkowaną, formą wyrażania myśli” (KL 5). Nie unieważnia to historycznie uwarunkowanych podziałów w ich ówczesnym kontekście. Jednak dostrzeżono, że zawierające wzajemne potępienia wyznania wiary obejmują też istotne treści wspólne. Wśród nich wskazano: wyzwalające świadectwa Ewangelii, która zgodnie z Pismem Świętym jest probierzem nauki i życia Kościoła, świadectwo o łasce Boga ofiarowanej w Jezusie Chrystusie wszystkim, którzy wierzą obietnicy, fundamentalne i decydujące dla kształtu życia Kościoła zadanie głoszenia tego świadectwa światu, a także zakorzenienie w wyznaniu wiary w Trójjedynego Boga i bogoczość wiary Jezusa Chrystusa (KL 4). Ta wspólna treść reformacyjnych wyznań wiary KL 5 poświadcza Ewangelię o żywym Słowie Boga w Chrystusie i dzięki temu daje możliwość dalszego podążania drogą odpowiedzialnego świadectwa o tym Słowie w wolności wiary.

Powyższe założenie zrealizowane zostało w kolejnych częściach KL: w drugiej, która daje wykład wspólnego rozumienia Ewangelii, oraz trzeciej, która omawia kwestię wzajemnych potępień obu nurtów Reformacji, jakie zamieszczono w ich wyznaniach wiary. Część III KL formułuje wspólne stanowiska dotyczące trzech najważniejszych kwestii będących powodem wzajemnych potępień, a więc Wieczery Pańskiej, chrystologii i predestynacji. Ich przyjęcie staje się podstawą dla nie odnoszenia istniejących potępień do współczesnych partnerów – sygnatariuszy KL.

Kończąca KL część IV zawiera następujące podsumowanie zagadnienia jej relacji do istniejących wyznań wiary: „Konkordia nie narusza obowiązującego charakteru wyznań wiary zainteresowanych Kościołów. Sama nie aspiruje do miana nowego wyznania wiary” (KL 37). W ten sposób KL zyskała status swoistego „pochodnego” wyznania wiary (meta wyznania wiary), które czerpie z istniejących wyznań tworząc podstawę dla powstawania wspólnoty kościelnej poprzez ustalenie zgody co do przedstawionych wyżej kryteriów jedności Kościoła.

4. Konkordia Leuenberska jako katechizm?

Jak zauważono wyżej, KL nie rości sobie prawa do bycia wyznaniem wiary Kościoła, ma taki charakter na meta poziomie, który jest zależny od istniejących i nie zniesionych przez jej ustalenia obowiązujących od XVI wieku wyznań Kościoła. Jest ona dokumentem międzykościelnego porozumienia, które deklaruje zgodność w najważniejszych kwestiach, rezygnując z modelu pełnego konsensusu, jaki proponowała *Formuła Zgody*, ale korzysta z bardziej otwartego modelu CA VII. Jego kluczowym sformułowaniem odnoszącym się do wymienionych kryteriów jedności Kościoła jest *satis est*, a więc ich spełnienie uznane jest za wystarczające dla jedności Kościoła. Poza zgodą w nauczaniu/zwiastowaniu Ewangelii i udzielaniu sakramentów CA VII pozostawia przestrzeń wolności.

Czy zatem treści zawarte w Konkordii Leuenberskiej mogą pełnić rolę katechizmową? Przyjmując z perspektywy luterańskiej za punkt odniesienia *Mały katechizm* Marcina Lutra można stwierdzić, że KL w swojej zasadniczej treści, to jest opisanym w części drugiej wspólnym rozumieniu Ewangelii, w którym omawiane jest kolejno poselstwo o usprawiedliwieniu oraz zwiastowanie i sakramenty Chrztu i Wieczerzy Pańskiej, obejmuje treściowo trzy z jego pięciu części. Zajmuje się bowiem wykładem Ewangelii, który znajdujemy w Lutrowym Katechizmie w części II, poświęconej wykładowi *Apostolicum*, a także wyjaśnieniem nauczania o Chrzcie i dużo bardziej kontrowersyjnego dla sygnatariuszy Konkordii nauczania o Wieczerzy Pańskiej, czyli przedmiotami części IV i V Lutrowego *Katechizmu*. W części IV Konkordii znaleźć można także pewne aspekty odnoszące się do treści części I – wykładu Dekalogu, jaki przedstawił M. Luter⁹.

Ujęty w KL wykład wspólnego rozumienia Ewangelii stwierdza w pierwszym rzędzie, że jest ona poselstwem „o Jezusie Chrystusie, zbawieniu świata, wypełnieniu obietnicy danej ludowi Starożytności” (KL 7), które ojcowie Reformacji ujęli w nauce o usprawiedliwieniu (KL 8). W kolejnych punktach KL rozwija treść tego poselstwa wskazując na bogoczość Jezusa Chrystusa, który został ukrzyżowany i zmartwychwstał, który wziął na siebie sąd Boży i objawił tym samym Bożą miłość do grzeszników. Jezus Chrystus jest też, zgodnie z wypowiedziami KL, Sędzią i Zbawicielem, który przybywa, żeby poprowadzić świat do samego końca (KL 9). Bóg w swoim Słowie wzywa przez Ducha Świętego do skruchy i wiary, zaś grzesznik, który uwierzy, ma zapewnioną sprawiedliwość Jezusa Chrystusa. Zaufanie Ewangelii zapewnia usprawiedliwienie

---

⁹ Por *Der kleine Katechismus D. Mart. Lutheri für die gemeine Pfarrherrn und Prediger*, [dalej: MK] I–V, BSLK, 499–521, (tłum. polskie: *Mały katechizm z 1529 roku*, przeł. A. Wantuła, KWKL, 41–51).

w Bożych oczach, które równoznaczne jest z uwolnieniem od roszczeń Zakonu. Skrucha i przemiana, o jakich mówi KL mają charakter procesualny, są czymś, czego doświadcza się każdego dnia. Usprawiedliwienie ma także dalej idące konsekwencje dla egzystencji wierzącego. Nie jest ono tylko zapewnieniem sprawiedliwości przed Bogiem, ale wierzący każdego dnia ma udział we wspólnotcie, która wielbi Boga i służy innym, będąc pewną, że Bóg ustanowi pełnię swojego Królestwa. Ten aspekt usprawiedliwienia to stwarzane przez Boga nowe życie, w którym Bóg sieje już tu i teraz ziarno nowej ludzkości (KL 10).

Takie działanie Ewangelii pociąga za sobą zobowiązanie dla chrześcijan jako ludzi wolnych. Mają oni wiedzę o woli Bożej, która ogarnia cały świat. Ma ona charakter nakazu i wspomżenia. Dlatego też pociąga za sobą zobowiązanie dla wierzących by bronić ziemskiej sprawiedliwości i pokoju we współpracy z innymi ludźmi. Działanie to nie jest jednak wyłącznie ludzkim dziełem. Ma się ono dokonywać w przeświadczeniu, że to Bóg jest tym, który utrzymuje świat, a co za tym idzie w poczuciu odpowiedzialności przed Nim (KL 11). Takie ujęcie Ewangelii poprzez pryzmat nauki o usprawiedliwieniu wraz z jej szerokimi implikacjami nie tylko o charakterze eschatologicznym, ale również doczesnym, etycznym, jest w KL deklarowane jako kontynuacja wyznań wiary zarówno Kościoła pierwszego tysiąclecia jak i doby Reformacji, w których wyraźnie pobrzmiewa motyw, że poselstwo Ewangelii o wyłącznym zbawczym pośrednictwie Jezusa Chrystusa jest rdzeniem Pisma Świętego, zaś poselstwo o wolnej łasce Boga stanowi kryterium oceny całego nauczania Kościoła (KL 12).

Wracając do porównania KL z *Małym Katechizmem* z powyższego zarysu widać, że KL zbiega się w swojej wykładni Ewangelii z elementami Lutrowego wykładu wszystkich trzech artykułów wiary wskazującymi na Boga jako Zachowawcę stworzenia, na zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa i na rolę Ducha Świętego w przyjęciu przez człowieka jego owoców¹⁰. Obraz znany tradycji luteranckiej z katechizmowego wykładu Credo KL wzbogaca o wyakcentowanie efektywnego aspektu usprawiedliwienia w postaci motywu „nowego życia”, a także jego implikacji etycznych kładąc nacisk na ich wymiar wspólnotowy.

Przechodząc od omówienia wspólnego rozumienia Ewangelii do przedstawienia wspólnego rozumienia środków łaski KL wyraźnie zaznacza, że podstawą świadectwa o Ewangelii jest świadectwo apostołów i proroków zawarte w Starym i Nowym Testamencie. Wyraźnie wyartykułowane zostaje, że zwiastowanie tej Ewangelii jest zadaniem Kościoła, zarówno w słowie kazania, jak i słowie zawartym w indywidualnym duszpasterstwie, a także w sakramentach. W zwiastowaniu i sakramentach jest obecny Jezus Chrystus przez Ducha Świętego. Jest

¹⁰ Por. MK, cz. II, BSLK, 510–512, (KWKL, 45n).

to droga do tego, by usprawiedliwienie w Jezusie Chrystusie stało się udziałem ludzi, a także do tego by gromadził on swój lud. Zostaje także wyraźnie zaznaczona rola urzędów i służb Kościoła, a także świadectwa wszystkich członków wspólnoty w tym procesie (KL 13).

Następnie KL przechodzi do przedstawienia ustaleń odnośnie sakramentu Chrztu. Na wstępie zaznacza, że udziela się go wodą w imię Trójjedynego Boga. Jest on przyjęciem człowieka przez Chrystusa do społeczności zbawionych. Dzięki temu człowiek podległy grzechowi i śmierci staje się zarazem nowym stworzeniem. Poprzez Ducha Świętego zostaje powołany do wspólnoty Chrystusowej i do nowego życia w wierze, codziennej skrusze i posłuszeństwie (KL 14). Konfrontując te zapisy KL z *Małym Katechizmem* należy zauważyć, że ponownie, jak w przypadku nauki o usprawiedliwieniu, wyraźniej wybrzmiewa tutaj motyw wspólnotowy, który *Mały Katechizm* właściwie całkowicie pomija. Inaczej rozłożone są także akcenty odnośnie odpuszczenia grzechów, które w *Małym Katechizmie* wysuwa się na plan pierwszy, w KL zaś konsekwentnie mamy do czynienia z motywem nowego życia. Wspólnym natomiast jest element kontynuacji Chrztu w codziennej skrusze i posłuszeństwie¹¹.

Odnośnie Wieczerzy Pańskiej KL tak formułuje jej rozumienie: „W Wieczerzy Pańskiej zmartwychwstały Jezus Chrystus przez Słowo obietnicy wraz z chlebem i winem udziela samego siebie w ciele i krwi, ofiarowanych za wszystkich” (KL 15). Wśród jej pożytków wymienione zostały odpuszczenie grzechów, ponowne doświadczenie bycia członkiem ciała Chrystusa, umocnienie w służbie wszystkim ludziom (KL 15). Zwrócono także uwagę na Wieczerzę jako świętowanie śmierci Chrystusa, w której Bóg pojednał z sobą świat, jako głoszenie zmartwychwstałego i jako radowanie się z Jego przybycia oraz oczekiwania jego przyjścia w chwale (KL 16). Rozważania części III uzupełniają ten obraz Wieczerzy o to, że Jezus Chrystus w ciele i krwi ofiarowuje się wszystkim, wierzącym na zbawienie, nie wierzącym na sąd (KL 18). Podkreślone też zostaje, że społeczność z Chrystusem w jego ciele i krwi jest nie do oddzielenia od aktu spożywania i picia. Zaś próba rozważania obecności Chrystusa w oderwaniu od tego aktu grozi zaciemnieniem sensu Wieczerzy (KL 19).

Kontrowersje wywołuje z perspektywy luterańskiej fakt, że nie użyto w KL charakterystycznej dla luterańskiego myślenia o obecności ciała i krwi Chrystusa w Wieczerzy Pańskiej pochodzącej z *Małego Katechizmu* formuły: „pod chlebem i winem”¹², czy też najbardziej rozpowszechnionej wersji łączącej ujęcia katechizmów z formułą zastosowaną w *Obronie Wyznania Augsburskiego* „w, z i pod

¹¹ Por. MK IV, BSLK, 515–517, (KWKL, 48n).

¹² MK V, pyt. 4, BSLK, 519n, (KWKL, 51).

chlebem i winem”. Należy przy tym zauważyć, że formuła zastosowana w KL korzysta z przyimka zastosowanego w *Obronie Wyznania Augsburskiego*, gdzie czytamy: „w Wieczerzy Pańskiej prawdziwie i substancjalnie są obecne ciało i krew Chrystusa i prawdziwie podawane są z widzialnymi rzeczami tym, którzy sakrament przyjmują”¹³ i w *Formule Zgody* „w Wieczerzy Pańskiej ciało i krew Chrystusa są obecne w sposób rzeczywisty i istotny [*substantialiter*] i że z chlebem i winem są rozdzielane i spożywane w sposób prawdziwy”¹⁴. W obu tekstach przymiotniki uzupełniające sformułowanie obejmujące przyimek „z” podkreślają substancjalność obecności ciała i krwi, czego w KL zabrakło. Konkordia zachowała jednak właściwe obu tekstom ściśle powiązanie obecności ciała i krwi z aktem spożywania i picia.

Jak już zostało powiedziane, KL nie jest klasycznym katechizmem, co więcej jej pierwotny cel i zadanie nie ma charakteru katechizmowego. Jest to dokument gruntujący wspólnotę kościelną zgodnie z modelem przewidzianym w CA VII, a jednocześnie zgodnie z modelem znanym jako „jedność w pojednanej różnorodności”, który na bazie CA VII rozwinęto w refleksji Światowej Federacji Luterńskiej¹⁵. Trzeba tutaj zaznaczyć, że KL wyraźnie broni różnorodności w kwestiach, które nie wchodzą w zakres jej podstawowych kryteriów, tj. zgody w nauczaniu/zwiastowaniu Ewangelii i udzielaniu sakramentów (por. KL 45). KL skupia się ze względu na swój cel na treściach istotnych dla jedności Kościoła. Przyjęty jej model wypracowany przez Reformację, ze względu na przyjęte wtedy rozumienie istoty jedności Kościoła narzuca tematykę pokrywającą się z treściami właściwymi dla katechizmu. Dzieje się tak, gdyż reformacyjna eklezjologia dotyka kwestii podstawowych w życiu każdego chrześcijanina: wykładni poselstwa Ewangelii i rozumienia sakramentów. Zgodnie z Lutrowym zamysłem, treści te znalazły oczywiście swoje miejsce w podstawowym kursie wiary Reformacji wittenberskiej, jakim były jego katechizmy. W KL zabrakło oczywiście wykładni Modlitwy Pańskiej czy też Dekalogu, choć pewne związane z ich wykładem elementy można odnaleźć w zawartych w Konkordii wezwaniach do służby na rzecz pokoju i sprawiedliwości (por. KL 36). Wydaje się zatem, że na

¹³ ACA X, 1, BSLK, 247n, (KWKL, 234). Podobnie Konkordia wittenberska: „cum pane et vino vere et substantialiter adesse, exhiberi et sumi corpus christi et Ganguinem/mit dem brot vnd wein warhaftig vnd wesentlich zu Genge sey vnd dargereicht vnd empfangen werde der lei bund das blut Christi” (*Formula Concordiae Lutherj et Bucerj* (28. Mai 1536), dz. cyt., 120–123).

¹⁴ FC *Epitome* VIII, 6, BSLK, 797, (KWKL, 413).

¹⁵ Zob. *Modelle der Einheit*, w: Daressalam 1977. In *Christus – eine neu Gemeinschaft. Offizieller Bericht der Sechsten Vollversammlung des Lutherischen Weltbundes*, opr. H.-W. HENSLER, G. THOMAS, Frankfurt am Main brw., 204–206; *Erklärung über „Das Ziel der Einheit”*, w: „In Christus – Hoffnung die Welt” *Offizieller Bericht der Siebenten Vollversammlung des Lutherischen Weltbundes. Budapest, Ungarn 22. Juli – 5. August 1984*, red. C.H. MAU, „LWB-Report” 19/20 (1985), 183; K. KARSKI, *Od Edynburga...*, 37n.

pierwsze z postawionych we wstępie niniejszego artykułu pytań należy odpowiedzieć, że KL nie jest co prawda klasycznym katechizmem, ale we współczesnym kontekście stanowi istotny głos w debacie nad współczesną interpretacją zagadnień katechizowanych w odmiennej niż XVI-wieczna sytuacji, w której współpraca ekumeniczna stała się istotnym faktorem.

5. Urzeczywistnienie wspólnoty – aspekty współpracy międzykościelnej w Konkordii Leuenberskiej

W zamyśle autorów KL wspólnota kościelna nie jest czymś ogłaszanym jednorazowo, ale procesem, który stale urzeczywistnia się i aktualizuje w życiu zrzeszonych w nich Kościołów. Stąd też część IV KL poświęca obszerne fragmenty aspektom urzeczywistnienia tej wspólnoty, wyodrębniając cztery obszary w których wspólnota kościelna winna być urzeczywistniana: świadectwo i służba; kontynuacja pracy teologicznej, skutki organizacyjne i aspekty ekumeniczne (KL 36–49). Wyrazem takiego podejścia do kwestii wspólnoty kościelnej jest także powstanie Leuenberskiej wspólnoty Kościołów, przemianowanej w 2003 na Wspólnotę Kościołów Ewangelickich w Europie¹⁶.

Pierwszy z wymienionych wyżej aspektów urzeczywistniania wspólnoty kościelnej uwzględnionych w KL to wspólne świadectwo Ewangelii i wynikająca z niego służba światu (KL 36). Deklaracja z okazji 40 lat Konkordii Leuenberskiej wydana przez Wspólnotę Kościołów Ewangelickich w Europie tak podsumuje ten zakres działalności: „Konkordia Leuenberska wzywa Kościoły do „odpowiedzialnej służby światu”. [...] Kościoły Wspólnoty Kościołów Ewangelickich w Europie uczą się coraz bardziej koordynować swoje społeczno-etyczne zaangażowanie i wносить w debatę europejską głos Kościołów ewangelickich”¹⁷. Przykładem takiej działalności jest opublikowany dwa lata temu dokument „Czas życia, czas umierania” kompleksowo omawiający zagadnienia końca życia z perspektywy etycznej i duszpasterskiej¹⁸.

Powyższy dokument jest także przykładem realizacji kolejnego aspektu urzeczywistnienia wspólnoty kościelnej, jaki przewiduje KL. Jest to wspólna praca teologiczna. W KL zawarto przy tym tematy, które wymagają dalszego teologicz-

---

¹⁶ Zob. K. KARSKI, *Od Edynburga...*, 140–145.

¹⁷ *Erklärung zum 40jährigen Jubiläum der Leuenberger Konkordie*, <http://www.leuenberg.eu/de/node/3051> (dostęp: 27.08.2013).

¹⁸ *A Time to Live, and a Time to Die. An Aid to Orientation of the CPCE Council on Death-hastening Decisions and Caring for the Dying*, http://www.leuenberg.eu/sites/default/files/A_Time_to_Live.pdf (dostęp: 27.08.2013).

nego dialogu, w tym m. in.: zagadnienia hermeneutyczne dotyczące rozumienia Pisma Świętego, wyznania wiary i Kościoła, relacje Zakonu i Ewangelii, praktyka chrzcielna, zagadnienia związane z ordynacją i inne (KL 37–41). Wymienione zagadnienia znalazły swoje opracowanie w kolejnych dokumentach wypracowywanych przez Leuenberską Wspólnotę Kościołów/Wspólnotę Kościołów w Europie, które publikowane są w serii *Leuenberger Texte*. Ostatnie zagadnienia będące przedmiotem refleksji w ramach Wspólnoty Kościołów Ewangelickich w Europie to m. in. zagadnienia urzędu kościelnego, ordynacji i *episkope*, czy kwestie z kręgu Pismo – Wyznania – Kościół¹⁹.

Kolejny z aspektów urzeczywistnienia wspólnoty dotyczy skutków organizacyjnych przyjęcia KL. Łączy się on w KL z zastrzeżeniem, że nie stanowi ona dokumentu wprowadzającego nowe regulacje prawne do prawa wewnętrznego Kościołów odnośnie stosunków między Kościołami, stosunków wewnątrzkościelnych czy też regulacji dotyczących urzędu kościelnego. Zastrzeżenie to stało się konieczne ze względu na fakt, że wprowadzenie przez KL wspólnoty ołtarza i ambony łączy się z wzajemnym uznaniem ordynacji. Autorzy KL w kwestii prawnych implikacji postanowili ograniczyć się do zobowiązania Kościołów-sygnatariuszy do brania pod uwagę zapisów Konkordii w formułowaniu wewnętrznych rozstrzygnięć prawnych w kwestiach objętych jej treścią (KL 42n)²⁰.

Ostatnim aspektem urzeczywistniania wspólnoty kościelnej jest „odpowiedzialność za krzewienie ekumenicznej wspólnoty wszystkich Kościołów chrześcijańskich”. Sama KL postrzega się jako wkład na rzecz tego celu w obszarze europejskim. Zostaje też stwierdzone, że może stanowić ona przykład takich rozstrzygnięć dla pokrewnych wyznaniowo Kościołów w Europie i na innych kontynentach. Utworzona wspólnota jest też gotowa na rozważenie możliwości poszerzenia istniejącej wspólnoty (KL 46–49). Realizując otwartość ekumeniczną KL do Leuenberskiej Wspólnoty Kościołów przyjęto w 1997 roku siedem

---

¹⁹ Zob.: *Amt, Ordination, Episkopé und theologische Ausbildung*, red. M. BÜNKER, M. FRIEDRICH, Leipzig 2013; *Schrift – Bekenntnis – Kirche. Ergebnis eines Lehrgesprächs der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa*, red. M. BÜNKER, Leipzig 2013; *Gesetz und Evangelium: eine Studie, auch im Blick auf die Entscheidungsfindung in ethischen Fragen. Ergebnis eines Studienprozesses der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa (GEKE)*, red. TENZE, Frankfurt am Main 2007; *Kirche – Volk – Staat – Nation. Ein Beitrag zu einem schwierigen Verhältnis ; Beratungsergebnis der Regionalgruppe der Leuenberger Kirchengemeinschaft Süd- und Südosteuropa*, red. W. HÜFFMEIER, Frankfurt am Main 2002; *Das christliche Zeugnis von der Freiheit*, red. TENZE, Frankfurt am Main 1999; *Evangelische Texte zur ethischen Urteilsfindung*, red. TENZE, Frankfurt am Main 1997; *Sakramente, Amt, Ordination*, red. TENZE, Frankfurt am Main 1995; *Die Kirche Jesu Christi : der reformatorische Beitrag zum ökumenischen Dialog über die kirchliche Einheit*, red. TENZE, Frankfurt am Main 1995.

²⁰ W przypadku prawa wewnętrznego Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP por.: *Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst jednolity opracowany na 10. sesję XII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP*, §§ 184 i 191; http://www.luteranie.pl/files/prawo_koscielne/ps.pdf (dostęp: 27.08.2013).

Kościółów tradycji metodystycznej. Ze względu na treść pkt. 1. KL, który wymienia tradycje kościelne Kościołów sygnatariuszy dokonano tego na podstawie „Wspólnej Deklaracji w sprawie Wspólnoty Kościelnej”²¹. Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie angażuje się także w dialogi ekumeniczne. Toczą się rozmowy między innymi z Kościołem anglikańskim, Kościołami prawosławnymi oraz z Europejską Federacją Baptystyczną. Świadectwem tych prac są także opracowania wydawane przez Wspólnotę Kościołów Ewangelickich w Europie w serii *Leuenberger Texte*²². Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie współpracuje także z Konferencją Kościołów Europejskich²³, a także zajmowała się dialogiem wykraczającym poza ramy ekumeniczne, przygotowując materiały odnośnie do stosunków chrześcijańsko-żydowskich²⁴.

6. Zakończenie

W polskim kontekście powyższe inicjatywy stanowiące kontynuację urzeczywistniania wspólnoty kościelnej zawartej na bazie KL stawiają przede wszystkim pytania o ich recepcję i popularyzację na gruncie polskim, oczywiście jako uzupełnienie istniejącej współpracy z polskimi partnerami – członkami Wspólnoty Kościołów Ewangelickich w Europie. Kościoły wyrosłe z Reformacji od XVI wieku, a szczególnie w wieku XX, przeszły długą drogę wzajemnego zbliżenia. KL jako jeden z elementarnych dokumentów tego procesu stanowi więc dokument niosący istotne treści na temat fundamentalnych elementów życia chrześcijańskiego, nad którymi refleksja przynależy do treści bezpośrednio związanych w tradycji ewangelickiej z zakresem treściowym katechizmów. Ponadto KL stała się punktem wyjścia dla utworzenia Wspólnoty Kościołów Ewangelickich w Europie, która poprzez współpracę i wspólne inicjatywy stara się czynić zadość

²¹ *Wspólna Deklaracja w sprawie Wspólnoty Kościelnej* (1997), nr 14, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” 56–57 (2005), 159–164.

²² *Taufe im Leben der Kirchen: Dokumentation eines orthodox-evangelischen Dialogs in Europa*; Wien, 30.10.–02.11.2008, red. M. Beintker, Frankfurt am Main 2011; *Dialog zwischen der Europäischen Baptistischen Föderation (EBF) und der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa (GEKE) zur Lehre und Praxis der Taufe*, red. W. Hüffmeier, Frankfurt am Main 2005; *Leuenberg, Meissen, and Porvoo. Liebfrauenberg, Elsass, 6. bis 10. September 1995*, red. W. Hüffmeier, Frankfurt am Main 1996.

²³ *Konsultationen zwischen der Konferenz Europäischer Kirchen (KEK) und der Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa (GEKE)*. Wittenberg, 25.–27.6.2004/Phanar, 27.–30.4.2006, red. M. Beintker, Frankfurt am Main 2007; *Konsultation zwischen der Konferenz Europäischer Kirchen (KEK) und der Leuenberger Kirchengemeinschaft (LKG) zur Frage der Ekklesiologie. Bericht über die Konsultation, Referate und Schlusskommuniqué*. Orthodox Academy Crete, 28.11.–1.12.2002, red. W. Hüffmeier, Frankfurt am Main 2004.

²⁴ *Kirche und Israel. Ein Beitrag der reformatorischen Kirchen Europas zum Verhältnis von Christen und Juden*, red. H. Schwier, Frankfurt am Main 2001.

postulatom KL odnośnie do stałego urzeczywistniania wspólnoty kościelnej. Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie stawia przed swoimi członkami, w tym Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w Polsce zadanie recepcji nie tylko samej treści KL, ale dalszych efektów wspólnej pracy teologicznej, jak również zaangażowania w podejmowane inicjatywy.

Can the Leuenberg Agreement be Considered as a Contemporary Ecumenical Catechism?

Summary

In 2013 the 40th anniversary of signing the Leuenberg Agreement meets the “Year of the Catechisms”, declared by the Synode of the Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland. In this context, the article analyses, whether the Leuenberg Agreement can be considered as ecumenical catechism, by pointing to concurrence between the content of the basis for a church fellowship it establishes (similarly to art. VII, Augsburg Confession: agreement in the right teaching/preaching of the Gospel and the right administration of the sacraments) with the contents of Martin Luther’s *Small Catechism*. In its second part, the article reviews the way Community of Protestant Churches in Europe realises in its activities the practical aspects of realising a church fellowship foreseen by the Leuenberg Agreement, which was started with it.

Słowa kluczowe: Konkordia Leuenberska, ekumenizm, katechizm, Wspólnota Kościołów Ewangelickich w Europie.

Keywords: Leuenberg Agreement, ecumenism, catechism, Community of Protestant Churches in Europe.